ROCZNIKI TEOLOGICZNO-KANONICZNE
Tom XIII, zeszyt 1 — 1966

O. DAMIAN SZOJDA

SYMBOLIKA WODY W PISMACH ŚW. JANA EWANGELISTY I W QUMRAN *

Nowe odkrycia archeologiczne nad Morzem Martwym dostarczyły uczonym nowego materiału porównawczego w badaniu ksiąg Pisma św. Już pierwsze zestawienia tekstów biblijnych i qumrańskich zwróciły ich uwagę na Nowy Testament, szczególnie na pisma św. Jana Ewangelisty [1]. Uczeni wskazali na wspólne wyrażenia charakterystyczne dla pism św. Jana i zwojów z Qumran, takie jak: wiara, prawda, dwie drogi, światło, ciemność i symbolika wody.

Obecna praca stawia sobie za cel wykazać stosunek św. Jana Ewangelisty do poglądów dotyczących symboliki wody i ceremonii obmyć w społeczności qumrańskiej.

I. SYMBOLIKA WODY W PISMACH ŚW. JANA

Z ksiąg Nowego Testamentu najwięcej tekstów poświęconych wodzie mają pisma św. Jana Ewangelisty [2]. Autor porusza problem wody w różnych okolicznościach: św. Jan stwierdziwszy na początku swojej Ewangelii, że Jezus jest Boskim Logosem, który stał się człowiekiem, przenosi czytelnika bezpośrednio nad Jordan, gdzie Jan Chrzciciel udziela chrztu z wody (1, 19—28. 29—34). W opisie przedstawiającym początek publicznej działalności Pana Jezusa św. Jan Ewangelista podkreśla cud przemienienia wody w wino (2, 1—11). W następnym zaraz rozdziale umieszcza rozmowę Pana Jezusa z Nikodemem na temat wody, która odradza czło-

---

* Skrót pracy doktorskiej pisanej pod kierunkiem księdza docenta dra F. Gryglewicza, kierownika Katedry Nowego Testamentu na KUL.

[1] R. E. Brown, *The Qumran Scrolls and the Johannine Gospel and Epistles*, [W:] K. Stendahl (ed.), *The Scrolls and the New Testament*, New York 1957, s. 183—207. F. M. Braun, *Où en est l'étude du quatrième Évangile*, „Ephemerides Theologicae Lovanienses", 32 (1956) 541—543. B. M. Stanley, *The Johannine Literature*, „Theological Studies", 17 (1956) 516—531. K. Stendhal, *The Scrolls and the New Testament*, New York 1957, s. 183—207. F. Gryglewicz, *Listy katolickie*, Poznań 1959, s. 463—467.

[2] L. Mowry, *The Dead Sea Scrolls and the Background for the Gospel of John*, „Biblical Archeologist", 17 (1954) 89—93; J. Daniélou, *Le symbolisme de l'eau vive*, „Revue de sciences religieuses", 32 (1958) 335—346.

wieka do nowego życia (3, 1—15). Do opisów Janowych, wzmiankujących o wodzie, należy również scena przedstawiająca rozmowę Pana Jezusa z Samarytanką przy studni Jakubowej (4, 6—14). Św. Jan Ewangelista z sadzawką Betsajda łączy uzdrowienie paralityka przez Pana Jezusa. Woda sadzawki poruszona przez anioła miała moc leczniczą (5, 1—9). W siódmym rozdziale Ewangelii podaje św. Jan naukę Pana Jezusa wypowiedzianą w Jerozolimie w ostatnim dniu Święta Namiotów. Podkreśla w niej aluzję, jaką czyni Mistrz mówiąc o wodzie, którą przynoszono z sadzawki Siloe i wylewano na ołtarz (J 37—39). Opisując cud uzdrowienia ślepego, ewangelista zaznacza, że Pan Jezus kazał choremu pójść do sadzawki Siloe i obmyć oczy (9, 1—11). W czwartej Ewangelii nie ma wprawdzie słów ustanowienia Eucharystii, niemniej jest tam mowa o uczcie paschalnej, w czasie której Pan Jezus umył uczniom swoim nogi (13, 1—15). Kolejnym, a pominiętym przez synoptyków, tekstem o wodzie jest wiadomość, że po przebiciu boku Jezusowego wypłynęła krew i woda (19, 33—37). Do tego ostatniego opisu nawiązuje św. Jan w pierwszym swoim liście (1 J 5, 6—8). W Apokalipsie mówi o triumfie wybranych, których Baranek prowadzi do źródeł „wód życia" (7, 17). Przy opisie niebieskiego Jeruzalem Baranek da darmo „pić ze źródła wody życia" (21, 6). Ten sam problem porusza także w rozdziale 22, 1. Natomiast w 22, 17 Chrystus zaprasza spragnionych do czerpania wody życia.

Analiza przytoczonych tekstów wskazuje na potrójną symbolikę wody: oczyszczenia [3], chrztu chrześcijańskiego [4] i Ducha Św. [5] Zasadnicza jest symbolika: woda — Duch Św., związana u św. Jana z ofiarą Chrystusa na krzyżu, bez której nie ma zesłania Ducha Św. i chrześcijańskiego chrztu. Naukę o oczyszczeniu z wody, o chrzcie chrześcijańskim i o Duchu Św. przedstawia czwarty ewangelista według kolejności, w jakiej ją poznawał. Jako uczeń Jana Chrzciciela słyszał o obmyciu wodą i przypatrywał się tej ceremonii przez niego dokonywanej. Był nawet obecny w czasie przyjęcia chrztu z wody przez Mesjasza. Jako uczeń

[3] A. Schlatter, *Johannes der Täufer*, Basel 1956, s. 56—59; R. Wolf, *Aqua religiosa. Die religiöse Verwendung von Wasser im frühen Christentum und in seiner Umwelt*, Leipzig 1956, s. 85; G. Delling, *Die Taufe im Neuen Testament*, Berlin 1963, s. 42—43.

[4] W. F. Flemington, *The New Testament doctrine of Baptism*, London 1948, s. 85—89; O. Cullmann, *Urchristentum und Gottesdienst*, Zürich 1952 [2], s. 85, 112; J. Schneider, *Die Taufe im Neuen Testament*, Stuttgart 1952, s. 57—61; C. K. Barrett, *The Gospel according to St. John*, London 1955, s. 463; F. M. Braun, *La Vie d'en Haut*, „Revue des Sciences Philosophiques et Théologiques", 40 (1956) 14—19; J. Guillet, *Baptême et Spirit*, „Lumière et vie", 26 (1956) 85—89; C. H. Dodd, *The Interpretation of the Fourth Gospel*, Cambridge 1958, s. 313; P. Niewalda, *Sakramentssymbolik im Johannesevangelium?*, Limburg 1958, s. 3; R. Schnackenburg, *Die Sakramente im Johannes Evangelium*, Paris 1959, s. 235—254; G. Delling, op. cit., s. 91—92.

[5] Por. J 7, 37—39.

Chrystusa dowiedział się, że woda będzie uświęcona i popłynie z „Jego wnętrzności".

Woda w chrzcie Jana jest tylko symbolem oczyszczenia moralnego, ponieważ sama przez się go nie powoduje. Oczyszczenia z grzechów dokonuje Bóg po spełnionych aktach pokuty wymaganych przez Chrzciciela. Chrzest z wody, jak stwierdził poprzednik Chrystusowy, będzie zastąpiony chrztem z Ducha Św., który ustanowi Chrystus.

W rozmowie Pana Jezusa z Nikodemem (J 3, 1—15), w opisie męki (J 19, 32—37) i w pierwszym swoim liście (1 J 5, 6—8) św. Jan Ewangelista przedstawia chrzest chrześcijański. Chrzest ten będzie powodował skutki na mocy spełnionego obrzędu i dzięki zasługom, które wyjedna Chrystus przez swoje cierpienia i śmierć ekspiacyjną na krzyżu. Wskazuje na to określenie Chrystusa Barankiem Bożym (J 1, 29) i aluzja do miedzianego węża (J 3, 14). Szczególną łaską wyjednaną światu na krzyżu jest Duch Św. i Jego dary.

W czasie Świąt Namiotów wskazał Chrystus na zależność zesłania Ducha Św. od ofiary krzyżowej. Przemawiając do zgromadzonych wówczas pielgrzymów, nawiązał On do ceremonii wody przynoszonej z sadzawki Siloe i wylewanej na ołtarz. Ceremonia ta przypominała Żydom cud z wodą dokonany przez Mojżesza na pustyni i obietnice mesjańskie. Pan Jezus przedstawił siebie jako tego, który zaspokoi pragnienie zbawienia. Św. Jan, pisząc Ewangelię po śmierci Chrystusa na krzyżu, wyjaśnił (7, 39), że wodą żywą jest Duch Św. Symbolika jest tutaj wyraźna. Dyskutuje się jednak sprawę interpunkcji w wierszu J 7, 37; czy należy postawić kropkę po „niech pije", czy też po „który wierzy we mnie", gdyż od niej uzależniony jest mesjański charakter tego tekstu [6]. Zależy on od kropki po słowach: „który wierzy we mnie". Takie tłumaczenie wiersza J 7, 37 jest oparte na tradycji sięgającej poprzez św. Ireneusza i Polikarpa do św. Jana i na tekście Zachariasza 14, 8, mającym sens eschatologiczny. Zachariasz mówi o wodzie żywej, która popłynie ze świątyni. Słowa te mają związek z wypowiedzią Chrystusa o wodzie żywej w świątyni w dniu Świąt Namiotów.

II. SYMBOLIKA WODY W QUMRAN

Pozabiblijna literatura z Qumran i dane historyków starożytnych pozwalają ustalić poglądy i praktyki esseńczyków. Na podkreślenie zasługuje ich stosunek do przepisów Tory [7], której chcieli przywrócić pierwotny szacunek i znaczenie. Charakterystyczny jest stosunek do oczysz-

---

[6] H. Rahner, *Flumina de ventre Christi. Die Patristische Auslegung von Joh 7, 37—38*, „Biblica", 22 (1941) 269—302, 367—403.

[7] 1 QS 8, 21—27.

czeń [8]. W obmyciach ujawnia się podobieństwo esseńczyków do grup chrzcielnych, istniejących w tym czasie w judaizmie.

Teksty judaizmu pierwszego wieku wzmiankują o kilku grupach religijnych, wśród których obmycia miały specjalne znaczenie. Epifaniusz wylicza aż siedem ośrodków żydowskich, w których były znane ablucje wodą. Historyk żydowski Józef Flawiusz pisze, że mając 16 lat myślał o wstąpieniu do sekty esseńczyków. Ten sam autor wspomina, że praktykowali oni codzienne obmycia.

W pismach esseńskich spotyka się często wyrażenia „czysty" i „nieczysty". Pojęcia te odgrywają ważną rolę w prawodawstwie Starego Testamentu i w przepisach rytualnych esseńczyków. Religia żydowska odnosiła termin „nieczystość" do służby Bożej: nieczyste jest to, co przeszkadza człowiekowi w nawiązaniu łączności z Bogiem albo sprawia, że Bóg odwraca się od niego. W teologii Starego Testamentu Jahwe jest święty i nie znosi niczego, co jest nieczyste. „Świętymi bądźcie, bo ja święty jestem Pan, Bóg wasz" (Kpł 19, 2; 20, 7). Esseńczycy jako prawdziwi Izraelici nie mogli się pogodzić z tym, że kultem w świątyni zarządzali ludzie bezbożni. Udali się na pustynię, chcąc ratować zagrożone idee religijne o świętości Boga i ludu izraelskiego. Żyli w ścisłym zjednoczeniu z Bogiem. Dowodem ich wewnętrznego stosunku do Boga były rytualne kąpiele, które miały uświadomić członkom zgromadzenia potrzebę czystości i pomóc im w nawiązaniu łączności z Bogiem. Ablucje miały na celu oczyszczenie nawet wtedy, gdy ktoś nieświadomie i niedobrowolnie uległ zanieczyszczeniu. Obowiązywało to zwłaszcza tych, którzy mieli uczestniczyć w jakimś akcie sakralnym albo w kulcie religijnym i w świętej wojnie. Dla sprawującego akty religijne oznaką czystości uzyskanej przez obmycie wodą była szata białego koloru. Takiego stroju używali kapłani w czasie funkcji liturgicznej. Był on oznaką najwyższego stopnia rytualnej czystości.

Przepisy dotyczące czystości były znane w judaizmie [9]. Miszna poświęca 12 traktatów puryfikacjom. Klasyfikuje rzeczy nieczyste według ich wagi oraz wodę według stopnia jej czystości. Wiele z tych praktyk judaizm rozciągnął na wypadki nie przewidziane w prawie.

Jeszcze większe wymagania w tym względzie stawiali esseńczycy. Mnożyli oni przyczyny zanieczyszczenia oraz okazje i konieczność puryfikacji. Qumrańczycy zaliczali do czynności powodujących zanieczyszczenie człowieka: kontakt z poganinem, z trędowatym, z trupem, z grobem, z człowiekiem nie należącym do zgromadzenia. Przepisy esseńskie wyliczają również sposoby oczyszczenia: całkowite zanurzenie w wodzie rze-

---

[8] Van der Ploeg, *Funde in der Wüste Juda*, Köhln 1956, s. 157.

[9] H. L. Strack — P. Billerbeck, *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch*, München 1926 [2], t. 1, s. 102; O. Betz, *Die Proselytentaufe der Qumransekte und die Taufe im Neuen Testament*, „Revue de Qumran", 1 (1958/59) 222.

czy skażonych, pokropienie tą wodą, obmycie całego ciała albo tylko ubrania. Poza wodami stałymi księga Reguły mówi także o obmyciu w wodzie bieżącej (1 QS 3, 4—9; 5, 13; CDC 10, 10—13).

Qumrańczycy znali oczyszczenie o charakterze „chrztu". Dopuszczali do niego kandydatów po ukończeniu czasu próby i po spełnieniu wymaganych warunków [10], które decydowały o skuteczności obmycia. Woda w tym oczyszczeniu jest obrazem czystości zdobytej w czasie próby, a ceremonia jest znakiem przyjęcia go do wspólnoty [11]. Qumrańczycy stosowali także oczyszczenia przeznaczone dla pełnoprawnych członków zrzeszenia [12]. Były one ogólne i prywatne. Obmycia ogólne obowiązywały członków gminy przed posiłkami [13]. Obmycia i posiłki miały charakter ofiarny [14]. Główną funkcję w czasie posiłków sprawowali kapłani. Widoczna jest w nich analogia do obmyć stosowanych w świątyni przed złożeniem przez kapłana ofiary. Niektóre obmycia prywatne [15] pokrywają się z przepisami podanymi przez Stary Testament, inne [16] zaś miały charakter specyficzny dla Qumrańczyków. Do aktualnych obmyć, które mają wartość niedoskonałą, bo nie są w pełni skuteczne, dojdzie w czasach ostatecznych obmycie najważniejsze: duchowe i całkowite. Tego oczyszczenia dokona Bóg przez Ducha Św. na tych, którzy będą należeli do wspólnoty qumrańskiej [17].

Woda więc u Qumrańczyków była symbolem oczyszczenia rytualnego bądź wewnętrznego. To ostatnie osiągnie swą pełnię w czasach ostatecznych [18].

III. ŚW. JAN EWANGELISTA A QUMRAŃCZYCY

Analiza tekstów z pism św. Jana i ze zwojów z Qumran wskazuje na podobną problematykę w symbolice wody. U św. Jana woda jest obra-

[10] W. H. Brownlee, *John the Baptist in the New Light of Ancient Scrolls*, [W:] K. Stendahl (ed.), *The Scrolls and the New Testament*, New York 1957, s. 33—53.

[11] O. Cullmann, *The Significance of the Qumran Texts for Research Into the Beginnings of Christianity*, [W:] K. Stendahl (ed.), *The Scrolls and the New Testament*, New York 1957, s. 21.

[12] 1 QS 6, 16—17; 22—13; J. Flavius, *De Bello Judaico*, 2, 8, 7.

[13] J. Flavius, op. cit., 2, 8, 5.

[14] L. Cerfaux, *Le Baptême des Esséniens*, „Recherches de science religieuse", 19 (1929) 250; J. M. Baumgarten, *Sacrifice and Worship among the Jewish Sectarians of the Dead Sea Scrolls*, „Harvard Theological Review", 46 (1953) 155; Ch. F. Fritch, *The Qumran Community its history and Scrolls*, New York 1956, s. 90—99.

[15] Lb 19, 11—21; Kpł 11, 32; 13, 1—14, 32; Mt 12, 11.

[16] 1 QS 5, 14—15; CDC 12, 1—2; BJ 2, 8, 13.

[17] 1 QS 4, 18—23; M. Burrows, *Mehr Klarheit über die Schriftrollen*, München 1958, s. 328—330.

[18] J. Delorme, *La pratique du Baptême dans le Judaïsme contemporain des origines chrétiennes*, „Lumière et vie", 26 (1956) 37.

zem czystości, chrztu chrześcijańskiego oraz Ducha Św. U Qumrańczyków powyższe podobieństwa istnieją w symbolice wody używanej przy oczyszczeniu kandydatów wstępujących do sekty, w oczyszczeniach dostępnych pełnoprawnym członkom zgromadzenia i w obmyciu, jakiego Bóg dokona przez Ducha Św. w czasach ostatecznych.

1. JAN CHRZCICIEL A QUMRAN

Porównanie chrztu Jana Chrzciciela z codziennymi obmyciami religijnymi Qumrańczyków uwidacznia zachodzące między nimi podobieństwa i różnice.

Działalność Jana Chrzciciela skupiała się przeważnie nad Jordanem, w pobliżu zachodniego brzegu Morza Martwego (Mt 3, 5). Niedaleko od ujścia Jordanu rozwijali również swą działalność Qumrańczycy. Słowa proroka Izajasza stały się motywem udania się na pustynię zarówno przez Jana (J 1, 23), jak i Qumrańczyków (1 OS 8, 14). Chrzcicielowi i Qumrańczykom przyświecał ten sam cel: przygotować drogę Bogu (Iz 40, 3). Zarówno u Jana Chrzciciela, jak i u Qumrańczyków widoczne jest podobieństwo w stosowaniu wody jako środka oczyszczającego. Przed dopuszczeniem kogoś do chrztu z wody św. Jan udzielał odpowiedniego pouczenia o skuteczności swojej ceremonii związanej z wodą. Kładł nacisk na pokutę, zalecał posty i modlitwy (Łk 5, 33). Księga Reguły (3, 4—9) przytacza przestrogi dla tych, którzy przyjmują obmycie [19]. Nieodzownym warunkiem dopuszczenia do niego jest bezwzględne nawrócenie, o którym często wzmiankują zwoje qumrańskie (1 OS 5, 1; CDC 2, 5). Od spełnienia tego warunku zależy skuteczność oczyszczenia. Chrzest Jana poprzedzało wyznanie grzechów (Mt 3, 6). W gminie qumrańskiej było także znane i praktykowane wyznanie win przed oczyszczeniem (1 OS 1, 21; 2, 1; CDC 20, 28—30).

Św. Jan Chrzciciel prowadził życie pustelnicze. Posłannictwo swoje spełniał w oparciu o Stary Testament. Qumrańczycy natomiast prowadzili życie wspólne w oparciu o przepisy zawarte w księdze Reguły. Stanowili oni społeczność zorganizowaną. Chrzest Jana był ceremonią jednorazową. Nie nakazywał jej powtarzać przed codziennymi posiłkami, jak to miało miejsce w Qumran. Prorok Nowego Testamentu nie zna także specjalnego stroju używanego po oczyszczeniach przez członków społeczności qumrańskiej. Chrztu udzielał wszystkim, a nie tylko wybranym. Jan Chrzciciel nie nakazywał także obmyć prywatnych. Oczyszczenia ogólne i prywatne miały u Qumrańczyków znaczenie rytualne. Chrzciciel podkreślał odpowiedzialność osobistą za grzechy, u Qumrańczyków spotykamy się także z odpowiedzialnością społeczną za grzechy. Przyjmujący

[19] W. H. Brownlee, op. cit., s. 40; J. Gnilka, *Die essenischen Tauchbäder und die Johannestaufe*, „Revue de Qumran", 10 (1961) 192.

chrzest Jana wyznawali winy wobec człowieka, który dokonywał rytu oczyszczenia wodą. Zaś z pism qumrańskich wynika, że esseńczycy mieli ogólne wyznanie win. Dotyczyło ono przewinień całego narodu. Chrzest Jana rozpoczynał czasy mesjańskie. Jan przygotował ludzi na przyjście jednego Mesjasza z rodu Dawida. Qumrańczycy oczekiwali dwóch Mesjaszów: jednego z rodu Aarona, drugiego, tradycyjnego, z rodu Dawida, zwanego w tekstach „Mesjaszem Izraela" (1 QSa 2, 11—12).

Zarówno w chrzcie Jana Chrzciciela, jak i w nauce Qumrańczyków woda jest symbolem oczyszczenia. Mając jednak na uwadze podane różnice trudno przypuścić, by Jan był członkiem gminy qumrańskiej. Od Qumrańczyków mógł zapożyczyć obrzęd chrztu, ale nadał mu jednak charakter osobisty.

2. CHRZEST CHRZEŚCIJAŃSKI A OBMYCIE WSTĘPNE W QUMRAN

Między chrztem chrześcijańskim a obmyciem wstępnym, znanym z dokumentów z Qumran, istnieją podobieństwa, chociaż istotniejsze są rozbieżności. Qumrańczycy przywiązywali zasadnicze znaczenie do obmycia wstępnego (1 QS 3, 4—9; 5, 13—14), wprowadzającego kandydata do społeczności. O konieczności chrztu jako rytu wstępnego mówi także Pan Jezus do Nikodema (J 3, 5). Oczyszczenie wstępne wymagane przez Qumrańczyków jest obrazem czystości etycznej. Pan Jezus domaga się od Nikodema odrodzenia wewnętrznego. Dokonuje go woda i Duch Św., a według Qumrańczyków woda i Duch Prawdy (1 QS 3, 19). Obmycie wstępne uświęca tych tylko, którzy dobrowolnie wstąpili do zgromadzenia. Podobnie chrzest chrześcijański wymaga decyzji kandydata na jego przyjęcie, by spowodować wewnętrzne uświęcenie.

Św. Jan Ewangelista obok konieczności chrztu do zbawienia podkreśla ważność wiary w Mesjasza. Dialog prowadzony między Chrystusem i Nikodemem kończy się bowiem słowami: „Aby każdy, kto w Niego wierzy, miał życie wieczne" (J 3, 15). Wynika stąd, że do zbawienia obok chrztu potrzebna jest wiara w Jezusa (Mt 10, 22; 16, 16—26; Mk 13, 7—13; J 17, 8—14; Dz 4, 10—17; Rz 5, 1—4; Jkb 1, 12). Księga Reguły również ostrzega, że obmycie wstępne nie będzie skuteczne, jeśli kandydat nie wypełni nakazów z wiarą w jego skuteczność (1 QS 3, 4—9) oraz z wiarą w posłannictwo Mistrza Sprawiedliwości (1 Qp Hab 8, 3).

Chrystus Pan mówi o wartości chrztu w rozmowie z Nikodemem i Samarytanką. Apostołom przykazał wpierw nauczać, a później chrzcić (Mt 28, 19). Od przyjęcia głoszonych przez nich prawd uzależniali udzielenie chrztu (Dz 2, 41). Qumrańczycy nie dopuszczali do obmycia bez uprzedniego zapoznania kandydata z przykazaniami i pouczenia o wartości obmyć (1 QS 3, 4—9). Chrzest przedstawiony symbolicznie przez św. Jana jest uzależniony od Chrystusa i Jego męki. W nauce Jana

Chrzciciela, w rozmowie z Nikodemem przewija się prawda, że chrzest będzie zapewniał zbawienie, gdy Chrystus umrze na krzyżu i zmartwychwstanie (J 1, 33; 3, 13—14; 7, 39; 19, 34; 1 J 5, 6—8). Kandydaci, którzy przez oczyszczenie wstępne dostali się do zrzeszenia i spełniają przepisane codzienne obmycia, zachowując Prawo, zapewniają sobie zbawienie dzięki cierpieniom Nauczyciela Sprawiedliwości (1 Q pHab 9, 1—2).

Oczyszczenie wstępne Qumrańczyków różni się od chrztu chrześcijańskiego przedstawionego przez św. Jana Ewangelistę. Św. Jan Ewangelista podkreśla mesjański charakter chrztu. Wskazuje na jego zależność od Chrystusa jako Mesjasza i Baranka. Chrzest Qumrańczyków nie jest związany z aktem zbawczym. Chociaż jest mowa o cierpieniach Mistrza Sprawiedliwości, nie jest jednak powiedziane, że umarł on jako ofiara ekspiacyjna za grzechy. Nie znajdujemy w badanych tekstach ani ukrzyżowania Mistrza, zdjęcia z krzyża, ani przebicia serca, z którego wypłynęła krew i woda [20]. Chrzest chrześcijański udzielany jest w imię Jezusa. Od łączności chrztu z Chrystusem zależy także jego skuteczność (Dz 2, 38; 8, 16; 10, 48; 19, 5; Rz 6, 3; Gal 3, 27). Podkreślił to Jezus w rozmowie z Samarytanką (J 4, 14). Obmycie wstępne wspomniane w zwojach qumrańskich i u J. Flawiusza nie jest związane z czyimś imieniem, z jakąś osobą, nawet z Mistrzem Sprawiedliwości.

Chrzest z Ducha Św. został ustanowiony przez Syna Bożego. Oczyszczenia w Qumran przygotowywały dopiero członków na przyjście Boga i na jego chrzest z Ducha Św. W chrzcie chrześcijańskim udziela Chrystus przez Ducha Św. nadprzyrodzonego życia [21]. Mocy odradzania człowieka do nowego życia nie miało qumrańskie obmycie wstępne. Qumrańczycy oczekiwali podobnego obmycia w czasach ostatecznych (1 QS 4, 18. 22). Chrzest chrześcijański przeznaczył Chrystus dla wszystkich ludzi. Oczyszczenie wstępne w Qumran było zastrzeżone tylko dla wybranych [22]. Chrzest z wody i Ducha Św. jest rytem sakramentalnym, a nie ablucją, której dokonuje ktoś na samym sobie [23], jak to miało miejsce w Qumran.

Chrześcijanie udzielali chrztu po odpowiednim przygotowaniu, ale bez próby (Dz 2, 41; 8, 36; 16, 33). Wprowadzony później katechumenat różni się zasadniczo od nowicjatu gminy w Qumran [24]. Natomiast przepisy zawarte w zwojach znad Morza Martwego określają czas próby dla przyjmujących obmycie wstępne (1 QS 6, 16—17).

Między chrztem chrześcijańskim a obmyciem wstępnym, znanym

[20] R. Mayer — J. Reuss, *Die Qumranfunde und die Bibel*, Regensburg 1959, s. 155.

[21] L. Mowry, l. c., s. 86.

[22] H. Strąkowski, *Manuskrypty z Qumran a chrześcijaństwo*, Lublin 1959, s. 19.

[23] W. H. Brownlee, op. cit., s. 37.

[24] R. Mayer — J. Reuss, op. cit., s. 92—93.

z dokumentów z Qumran, istnieją podobieństwa tylko w zakresie terminologii. Różnice treściowe jednak nie pozwalają przyjąć, by obmycie wstępne qumrańczyków było źródłem chrztu chrześcijańskiego.

3. DUCH ŚW. I JEGO ROLA

U św. Jana woda żywa jest symbolem Ducha Św. Qumrańczycy również przedstawiali Ducha Św. obrazowo; według nich będzie on „wylany" w czasach ostatecznych. Zesłanie Ducha Św. w Zielone Święta ma punkty styczne z oczyszczeniem oczekiwanym przez Qumrańczyków w czasach ostatecznych [25]. Zielone Święta należały w Qumran do świąt ważniejszych. Obchodzono je jako Święto Przymierza [26]. Przyjmowano wtedy kandydatów do wspólnoty. Pełnoprawni członkowie odnawiali swoje przyjęcie [27]. Przyjęcie nowych członków było połączone z ceremonią chrzcielną [28]. Jeżeli przyjęci do zrzeszenia oderwali się całkowicie od świata, mogli mieć pewność, że dostąpią ostatecznego oczyszczenia przez Ducha Św. [29]

Tchnienie Ducha Św. z Dziejów Apostolskich (2, 2) wydaje się być identyczne z wylaniem Ducha Św., o którym jest mowa w księdze Reguły. Objawienie Qumrańczykom znajomości Najwyższego (1 QS 4, 22) ma swoją paralelę w rozdzielonych językach (Dz 2, 3). W sam dzień Zielonych Świąt Apostołowie napełnieni Duchem Św. wychwalali dzieła Boże, podobnie jak Qumrańczycy w Święto Przymierza. Nie ma jednak mowy w nauce Jana Ewangelisty na temat nowego Prawa, jakiego Qumrańczycy wyczekiwali w czasach ostatecznych. Chrześcijanie w porównaniu z Qumrańczykami żyją w innym oczekiwaniu, między „wypełnieniem" i „dopełnieniem", między jednym a drugim przyjściem Jezusa Chrystusa.

Dzięki oczyszczeniu eschatologicznemu członkowie społeczności qumrańskiej dostąpią, zgodnie z ich nauką, całkowitej przemiany ciała i zjednoczą się z aniołami [30]. Tego rodzaju przemiana ciała i zjednoczenie z duchami nieba jest dla chrześcijan, mimo faktu zesłania Ducha Św., przedmiotem nadziei i oczekiwania. Elementem nowym, jakiego nie ma w nau-

[25] Dz 2, 1—13.

[26] J. T. Milik, *Dix ans de découvertes dans le désert de Juda*, Paris 1957, s. 71—73.

[27] 1 QS 5, 1—3; M. Allegro, *Die Botschaft vom Toten Meer*, Frankfurt 1957, s. 91—95.

[28] J. T. Milik, *Le Testament de Levi en Arameen; fragment de la grotte 4 de Qumran*, „Revue biblique", 62 (1955) 398; J. M. Allegro, op. cit., s. 93; O. Betz, *Die Proselytentaufe der Qumransekte und die Taufe im Neuen Testament*, „Revue de Qumran", 1 (1958) 215.

[29] Podobnie w Dz 2, 37—41.

[30] 1 QS 11, 18—24; J. Schmitt, *Les écrits du Nouveau Testament et les textes de Qumran*, „Revue des sciences religieuses", 30 (1956) 67—72.

ce z Qumran, jest w pismach św. Jana osoba Syna Bożego. Duch Św. został dany światu od Ojca i Syna. Z tym jednak, że zesłanie Ducha Św. jest uzależnione od śmierci i Zmartwychwstania Jezusa (J 7, 39). Qumrańczycy oczekiwali oczyszczenia przez Ducha Św., a Jego wylanie uzależnili od Boga (1 QS 4, 20—23). W nauce o chrzcie w czasach ostatecznych nie ma mowy o osobie Syna Bożego, za pośrednictwem którego Duch Św. ma być wylany. W pismach św. Jana Duch Św. jest trzecią Osobą Boską. Natomiast w zwojach z Qumran jest tylko przymiotem Bożym.

W nauce o Duchu Św. przedstawionym symbolicznie za pomocą obrazu wody u św. Jana Ewangelisty i w zwojach z Qumran są pewne podobieństwa słowne i posiadają one analogie do Starego Testamentu (Wj 20, 18). Różnice treściowe nie pozwalają przyjąć zależności Jana Ewangelisty w nauce o Duchu Św. od poglądów z Qumran.

IV. PRÓBA ROZWIĄZANIA PROBLEMU

Wnioski wynikające z porównania tekstów św. Jana Ewangelisty i dokumentów z Qumran w symbolice wody domagają się dalszego omówienia na tle judaizmu i Starego Testamentu. Poza wspólnymi źródłami dla Jana i Qumrańczyków istnieją racje przemawiające za bezpośrednim ich kontaktem.

1. CHRZEST PROZELITÓW

Uczeni żydowscy uważali obrzezanie i chrzest jako konieczne warunki do przyjęcia na łono judaizmu [31]. O tym, że wprowadzili chrzest, zadecydowały różne czynniki: chęć przystosowania się do pogan, których obrzezanie odpychało, a nawet wystawiało na prześladowanie tych, którzy zostali przyjęci do judaizmu [32]. Ryt wstępny wymagany prawem qumrańskim mógł mieć swoją genezę w chrzcie prozelitów żydowskich. Wielu uczonych sądzi, że również chrzest Chrzciciela jest przystosowaniem żydowskiego chrztu prozelitów [33].

[31] J. Bonsirven, *Textes Rabbiniques des deux premiers siècles chrétiens pour servir à l'intelligence du Nouveau Testament*, Roma 1955, s. 211.

[32] J. Jeremias, *Der Ursprung der Johannestaufe*, „Zeitschrift für die Neutestamentliche Wissenschaft", 28 (1929) 312—320; F. J. Leenhardt, *Le Baptême chrétien, son origine, sa signification*, Paris 1944, s. 10; O. Cullmann, *Le Baptême des enfants et la doctrine biblique du Baptême*, Paris 1948, s. 7, 53; M. Goguel, *Les premiers temps de l'Église*, Neuchâtel 1949, s. 51; J. Delorme, l. c., s. 37; J. Gnilka, l. c., s. 207.

[33] H. L. Strack — P. Billerbeck, *Kommentar zum Neuen Testament, aus Talmud und Midrasch*, München 1956, t. 1, s. 112; A. Oepke, βάπτω, βαπτίζω, *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, Stuttgart 1935, t. 1, 534—535; W. H. Brownlee, op. cit., s. 36.

2. STARY TESTAMENT

Zarówno Qumrańczycy w pewnych wypadkach, jak i św. Jan Ewangelista łączą wodę z Duchem. Genezę tego skojarzenia można znaleźć w pismach Starego Testamentu [34]. Do połączenia wody z duchem w Starym Testamencie przyczyniły się doświadczenia religijne Izraela, a w szczególności proroków [35]. Stary Testament uważał wodę za znak życia. Woda jest nierozerwalnie związana z pojęciem życia ludzi, zwierząt i roślin [36]. Z tej racji woda stała się symbolem błogosławieństwa oczekiwanego w czasach Mesjasza [37]. To z kolei zadecydowało, że woda, będąc symbolem życia, stała się obrazem Boga względnie Jego ducha, bo Bóg daje życie i dokonuje oczyszczenia [38]. Skojarzenia wody z Duchem dokonał Prorok Izajasz. Zstąpienie Ducha przedstawia za pomocą obrazu wylania deszczu, który zrasza ziemię. Mówił także o odnowie w czasach Mesjasza, polegającej na wylaniu Ducha. Jeremiasz mówi o odnowieniu serc (31, 33). Ezechiel wprowadził element wody: „I wyleję na was wodę czystą [...]" (36, 25). Druga część księgi Izajasza daje ludowi oczekującemu końca wygnania obietnicę nowego życia [39]. „Woda" i „Duch" są już użyte zamiennie (44, 3). Ostatnia obietnica łącząca wodę z Duchem była dana Joelowi (3, 1). Została ona spełniona w dzień Zielonych Świąt.

Serię obrazów biblijnych o wodzie i Duchu zebrał św. Jan. Według niego „wodą żywą" jest Duch Św. (J 7, 39). Dar mesjański, zapowiedziany przez proroków za pomocą obrazu wody, dotyczy chrztu z wody i Ducha Św. Chrzest ten zaofiarował prawdziwy Baranek w swojej krwawej ofierze.

3. STOSUNEK ŚW. JANA EWANGELISTY DO QUMRAŃCZYKÓW

W poprzednim rozważaniu doszliśmy do wniosku, że wspólnym źródłem Jana i Qumrańczyków w symbolice wody jest Stary Testament. Nie odpowiada to wyczerpująco na pytanie, dlaczego pisma św. Jana mówią najwięcej o wodzie i przez to są podobne do zwojów odkrytych nad Morzem Martwym. Dostrzeżone podobieństwa w symbolice wody sugerują, że św. Jan Ewangelista pisząc swoje dzieła, znał literaturę z Qumran, jej naukę o wodzie i jej treści symboliczne. Dzisiejszy stan badań, dotyczący Jana i dokumentów z Qumran, nie pozwala przypuścić,

[34] R. Mayer — J. Reuss, op. cit., s. 114.

[35] J. Guillet, *Thèmes bibliques*, Paris 1954, s. 243.

[36] Ph. Reymond, *L'eau, sa vie, et sa signification dans L'Ancien Testament*, Leiden 1958, s. 241.

[37] St. Styś, [W:] *Pismo Święte Starego Testamentu*, tłum. J. Wujek, oprac. ks. St. Styś, Kraków 1956², s. 837.

[38] R. Mayer — J. Reuss, op. cit., s. 114.

[39] Iz 32, 15 używa słowa 'arah. Wyraz ten zostanie uświęcony przez Ez 29, 29; Zach 12, 10 i Joela 3, 1.

żeby Jan Ewangelista należał do grona członków sekty znad Morza Martwego. Nie mamy danych w dokumentach pozwalających przyjąć, że w Qumran zaznajomił się z literaturą esseńczyków. Św. Jan Ewangelista mógł poznać naukę esseńczyków o wodzie i jej treści symbolicznej oraz o rytach z nią związanych w Palestynie i poza jej granicami [40].

Jan Ewangelista mógł poznać naukę esseńczyków o symbolice wody będąc uczniem Jana Chrzciciela nad Jordanem. Dowiadujemy się o tym pośrednio z jego Ewangelii: „I znowu następnego dnia stał tam Jan Chrzciciel z dwoma swymi uczniami" (J 1, 36). Jednym z uczniów, który poszedł za Jezusem, jest Andrzej. Ewangelista mówi o nim wyraźnie. Anonimowym uczniem jest właśnie Jan apostoł. Z przeprowadzonego porównania chrztu Jana Chrzciciela i symboliki wody z Qumran doszliśmy do wniosku, że są dane (czas nauczania, miejsce, symbolika wody) przemawiające za tym, że Jan Chrzciciel był w kontakcie z Qumrańczykami albo z jakąś ich grupą religijną [41]. Uwzględniając, że Jan Ewangelista był uczniem Chrzciciela, można w jakimś stopniu zrozumieć, dlaczego w jego pismach spotyka się tak często wzmiankę o wodzie i jej treści symbolicznej. Przy wyjaśnieniu naszego zagadnienia i szukaniu odpowiedzi na pytanie, dlaczego tak często Jan Ewangelista porusza symbolikę wody, nie można pominąć faktu, że Apostoł przebywał wśród wiernych pierwszej gminy chrześcijańskiej w Jerozolimie (Dz 3, 1—4. 31).

W Kościele jerozolimskim byli chrześcijanie, których Dzieje Apostolskie nazywają hellenistami [42]. Wielu autorów przyjmuje, że są to esseńczycy, którzy przeszli na hellenizm, a następnie przyjęli chrześcijaństwo [43]. Początkowo stanowili osobną grupę, nie związaną z osiedlem qumrańskim. Powyższe dowodzenie ma oparcie w tym, że w kontekście Dziejów Apostolskich, który porusza sprawę chrześcijan-hellenistów, jest mowa o „kapłanach" (6, 7), którzy przyjęli wiarę i przyłączyli się do Kościoła jerozolimskiego. Z dokumentów w Qumran i z danych historyków starożytnych wiadomo, że wśród esseńczyków było wielu kapłanów [44]. Można więc przyjąć, że św. Jan Ewangelista pracując wśród chrześcijan należących poprzednio do esseńczyków, poznał ich naukę o wodzie i jej symbolicznej treści.

W Kościele jerozolimskim Jan występuje obok św. Piotra (Łk 22, 8; J 20, 2—10; 21, 20—22; Dz 3, 1—4. 31). Ze św. Piotrem udaje się do Samarii, aby utwierdzać nowo nawróconych we wierze (Dz 8, 14—25). Dzia-

[40] R. E. Brown, op. cit., s. 205.

[41] M. Burrows, *Mehr Klarheit über die Schriftrollen*, München 1958, s. 47—53.

[42] O. Cullmann, *The Significance...* s. 28.

[43] P. Geoltrain, *Esséniens et Hellénistes*, „Theologische Zeitschrift", 15 (1959) 245—247.

[44] E. Dąbrowski, *Odkrycie nad Morzem Martwym*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny", 6 (1957) 369; O. Cullmann, *The Significance...*, s. 28; P. Geoltrain, l. c., s. 253.

łalność misyjną wśród Samarytan prowadzili helleniści. Po śmierci św. Szczepana w Jerozolimie na skutek prześladowania udali się do Samarii (Dz 8, 1), głosząc tam słowo Boże (Dz 8, 4). Przyjmującym wiarę mężczyznom i niewiastom udzielali chrztu w imię Jezusa (Dz 8, 12). Do nawróconych i ochrzczonych Samarytan Apostołowie wysłali z Jerozolimy Piotra i Jana, aby wkładali na nich ręce i udzielali im Ducha Św. (Dz 8, 17). Jest godne uwagi, że rozmowa Jezusa z Samarytanką i nauka o wodzie żywej miała miejsce właśnie w Samarii. O. Cullmann przyjmuje, że wzmianka o Samarytance i nauka o wodzie żywej stoi w „jakimś" związku z misją hellenistów w Samarii [45]. Podobne wyjaśnienie podają J. Daniélou [46] i R. E. Brown [47].

W próbie rozwiązania naszego zagadnienia może dopomóc także fakt, że zburzenie miasta Jerozolimy i świątyni położyło kres ewangelizacji w Palestynie i być może stało się powodem przeniesienia się św. Jana do Azji Mniejszej [48].

Św. Jan mógł spotkać się w czasie swojej pracy apostolskiej w Efezie z kapłanami esseńskimi, którzy opuścili Palestynę po r. 70. [49] Dzieje Apostolskie informują wyraźnie o pobycie w Efezie uczniów Jana Chrzciciela (Dz 18, 24; 19, 1—7), którzy nie byli jeszcze chrześcijanami, lecz byli ochrzczeni tylko jego chrztem (Dz 19, 3). W Efezie pozostawali w łączności z Apollonem z Aleksandrii. Głosili i udzielali chrztu pokuty Jana Chrzciciela. Liczba podana przez Dzieje Apostolskie „A było wszystkich mężów około dwunastu" (Dz 19, 7) dotyczy tylko tych, którzy przyjęli chrzest Chrystusa z rąk Apostoła narodów i otrzymali Ducha Św. Nie wyklucza to możliwości, że istniały jeszcze podobne grupy religijne rekrutujące się czy to z esseńczyków, czy z uczniów Jana Chrzciciela. Mimo przyjęcia wiary Chrystusa, ich członkowie spełniali i głosili swoją dawną naukę o wodzie i jej symbolicznej treści. Godzili nawet naukę o chrzcie Chrystusa ze swoimi praktykami religijnymi. O istnieniu w Efezie podobnego prądu religijnego wiemy z pierwszego listu św. Jana.

Przedstawicielem nowych poglądów o Chrystusie i jego chrzcie był Keryntos. Nie wiemy, czy był esseńczykiem. Poglądy Keryntosa dotyczące Chrystusa i Jego chrztu pozwalają dopatrzeć się pokrewieństwa z poglądami esseńczyków. Stanowią one tło, na którym możemy próbować udzielić odpowiedzi na pytanie, dlaczego św. Jan Ewangelista tak często mówi w swoich pismach o wodzie i jej treści symbolicznej.

---

[45] O. Cullmann, *The Significance...*, s. 28.

[46] J. Daniélou, *Qumran und der Ursprung des Christentums*, Mainz 1959, s. 145.

[47] R. E. Brown, op. cit., s. 199.

[48] E. Dąbrowski, *Odkrycia w Qumran nad Morzem Martwym a Nowy Testament*, Poznań 1960, s. 110.

[49] F. M. Braun, l. c., s. 43; J. Stępień, *Problem „Joannitów" w świetle dokumentów z Qumran*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny", 6 (1957) 452—462.

Uwzględniając wspomniane wyżej okoliczności, że Jan Ewangelista był uczniem Jana Chrzciciela, pracował w Jerozolimie wśród chrześcijan rekrutujących się z esseńczyków, że spotkał ich następnie w Samarii, a w końcu w Efezie, jesteśmy skłonni przyjąć, że pisał po to, aby sprostować niektóre błędne ich pojęcia w odniesieniu do wody i jej treści symbolicznej. Nie wykluczamy przez to innych grup religijnych, które, jak podano w drugim rozdziale, używały wody w celach religijnych.

Już w I rozdziale Ewangelii św. Jana spotykamy przeciwstawienie światła — ciemności, charakterystyczne dla zwojów qumrańskich, szczególnie dla księgi Wojny. Esseńczycy głosili, że należą do „Nowego Przymierza", są synami Światłości (1 QS 1, 9). Ewangelista wykazuje im, że nawet Jan Chrzciciel, którego chrzest uznawali, nie był światłem, „ale miał dać świadectwo o światłości" (J 1, 8). Ten, który mógł powiedzieć o sobie, że jest „światłością świata,, a świat go nie poznał" (J 1, 16) — to Chrystus. Tym, którzy Go poznali i w Niego uwierzyli, „dał moc, aby się stali synami Bożymi" (J 1, 12). „Synami Bożymi" nie są ci, którzy należą do sekty z woli „Mistrza Sprawiedliwości" i przez oczyszczenie wodą ustanowione i praktykowane z woli ludzkiej, ale którzy z Boga się narodzili (J 1, 13) [50].

Ewangelista stwierdza, że dziecięctwo Boże jest dziełem Boga, a nie ludzi. Esseńczycy powołując się na swoje wyróżnienie, rościli sobie prawo do synostwa Bożego ze względu na praktyki religijne, jakie spełniali. Św. Jan Ewangelista wykazuje im, że „z woli ludzkiej" (J 1, 13), to znaczy przez ich oczyszczenie i ascezę oraz duchowe dążenia, choćby najwznioślejsze, nie mogą się stać wybrańcami Bożymi. Podłoże praktyk religijnych esseńczyków jest naturalne, oparte na woli męża, czyli ich Mistrza Sprawiedliwości [51].

Łaskę daje dopiero „Słowo, które stało się ciałem" (J 1, 14). W ten sposób przeciwstawia się nauce Kerynta i innych nauczycieli, którzy nie uznawali, że „Jezus przyszedł w ciele" (2 J 7; por. 1 J 4, 2—3). „Słowo" było życiem, posiadało obfitość łaski będącej źródłem życia nadprzyrodzonego. Św. Jan, nazywając Chrystusa Słowem, Życiem, Światłością, miał świadomość, że współczesnym sobie chrześcijanom musi powiedzieć o Chrystusie w innej formie aniżeli mówił pierwszym uczniom. Uwzględniał ich błędne poglądy o wyróżnieniu i skuteczności wody w oczyszczeniu wewnętrznym. Wskazał im na prawdziwe źródło odrodzenia i przynależności do ludzi wybranych przez Boga.

Pierwsi trzej ewangeliści przedstawili Jana jako Chrzciciela, czwarty zaś widział w nim przede wszystkim świadka Chrystusowego. Już w pierwszym wieku stawiano zarzuty przeciwko bóstwu Mesjasza. Ke-

---

[50] A. Wikenhauser, *Das Evangelium nach Johannes*, Regensburg 1961, s. 46.

[51] A. Fic, *Jezus Chrystus*, Poznań 1951, s. 105.

rynt rozróżniał w Zbawicielu dwie osobowości: Jezusa i Chrystusa. Jezus według niego był zwyczajnym człowiekiem. Po chrzcie w Jordanie zstąpił nań pod postacią gołębicy Chrystus, eon duchowy, ale opuścił Go przed ukrzyżowaniem [52]. Na tej podstawie dla Kerynta najważniejsze znaczenie miał chrzest Chrystusa w Jordanie, a nie męka na krzyżu.

Ewangelista przeciwstawiając się jego poglądom podkreśla rolę Chrystusa jako „Baranka", by uwidocznić charakter ekspiacyjny Jego śmierci na krzyżu. Przekonanie to podtrzymują Ojcowie Kościoła i autorowie współcześni [53]. Św. Jan Ewangelista połączył ideę Jezusa Baranka z nauką o chrzcie. Wykazał przez to, że skuteczność chrztu zależy od śmierci Chrystusa na krzyżu. Tę zależność uwidocznił we wszystkich tekstach zawierających symboliczne znaczenie wody (J 3, 14; 7, 39; 19, 34; 1 J 5, 6—8).

Esseńczycy przyjmowali Mesjasza, ale nie Odkupiciela, który musiałby umrzeć za ludzi. Nie jest wykluczone, że źródłem herezji Kerynta była nauka esseńczyków o oczyszczeniach.

Św. Jan Ewangelista przedstawił naukę o chrzcie w sposób odmienny od synoptyków. Dlaczego posługiwał się symboliką wody? W próbie rozwiązania naszego zagadnienia pomaga treść rozmowy Pana Jezusa z Nikodemem. Na początku perykopy przedstawiającej treść tej rozmowy spotykamy silnie podkreślone ostrzeżenie: „Jeśli się kto nie odrodzi z wysoka, nie może ujrzeć Królestwa Bożego" (J 3, 3). W tych słowach podkreślił nieskuteczność obmycia z wody stosowanego w gminie qumrańskiej, a nawet chrztu Jana Chrzciciela do oglądania Królestwa Bożego. Wskazał zaś na potrzebę duchowej odmiany dokonywanej przez Ducha Św. zesłanego przez Chrystusa. Osobiste nawrócenie i akty pokutne nie wystarczają. Św. Jan apostoł poprzez Nikodema poucza, że esseńczycy obracają się na poziomie materialnych zarządzeń i nakazów, a nie uwzględniają źródła prawdziwej i skutecznej pobożności. Źródłem życia Bożego jest Duch Św. na mocy zasług Jezusa Chrystusa [54].

Ewangelista przedstawił w rozmowie z Nikodemem chrzest za pomocą obrazu wody i wskazał na jego zależność od śmierci Chrystusa. W tym samym rozdziale podaje dalsze świadectwa Jana Chrzciciela, że Jezus jest Synem Bożym, od którego zależy żywot wieczny. To świadectwo przedstawia Ewangelista na tle sporu między uczniami Janowymi a Żydami w sprawie oczyszczenia (J 3, 25). Uczniowie Jana donoszą swemu Mistrzowi, że Jezus, którego ochrzcił oraz uczniowie Jego udzielają także chrztu. Charakterystyczna jest odpowiedź Jana Chrzciciela: „Nie może człowiek nic wziąć, jeśli by mu nie było dane z nieba". Wskazuje uczniom,

---

[52] Ireneusz, *Adversus haereses* 1, 26, 1. (PG 7, 627).

[53] J. Knabenbauer, *Ecce Agnus Dei*, „Verbum Domini", 12 (1932) 41—47; H. Strąkowski, *Baranek Boży*, „Homo Dei", 27 (1958) 514—520; tegoż autora *Chrystus — Baranek w Piśmie świętym*, Lublin 1951, s. 45—47.

[54] L. Mowry, l. c., s. 90.

że nikt nie może ubiegać się o coś, do czego nie jest powołany przez Boga. Musimy zadowolić się tym, co daje nam niebo (J 3, 27). Przecież słyszeliście, jak mówiłem, że On jest Mesjaszem. Nie wolno mścić się ani rywalizować, ale jako przyjaciel oblubieńca odzwierciedlać Jego radość (por. J 3, 29). To spełnił Jan Chrzciciel. Ewangelista pisze to słowo pod koniec I wieku. Jeżeli dyskusję Jana Chrzciciela z jego uczniami umieścił w swej Ewangelii, to chciał zapewne wykazać swoim adresatom, że Mesjasz przyszedł i tylko Jego chrzest daje nowe życie.

Także w rozmowie Chrystusa z Samarytanką poruszane jest zagadnienie wody.

Jesteśmy skłonni przyjąć, że św. Jan Ewangelista i tym razem czyni aluzję do nawróconych esseńczyków, którzy w Samarii i Damaszku głosili słowo Boże (Dz 18). Przywiązanie esseńczyków do Tory i do tłumaczenia jej przez Mistrza Sprawiedliwości było wśród nich bardzo silne. Torę przedstawia Dokument Damasceński symbolicznie za pomocą obrazu studni [55]. Św. Jan natomiast podaje naukę o Duchu Św. i Jego darach poprzez obraz wody żywej [56]. Wykazuje esseńczykom, że podobnie jak woda ze studni nie zaspokoi pragnienia naturalnego, tak Tora nie może zaspokoić pragnienia zbawienia. Pragnienie to zaspokoi Chrystus posyłając na świat Ducha św.

Podobieństwa w nauce o wodzie i jej treści symbolicznej wyjaśniliśmy wspólnym dla Jana i Qumrańczyków źródłem i specyficznymi warunkami, w jakich znajdowało się chrześcijaństwo pod koniec pierwszego wieku. Stary Testament, jako wspólne źródło dla Jana i Qumrańczyków, nie wyjaśnił całkowicie charakteru pism św. Jana. Próbę rozwiązania problemu widzieliśmy w uwzględnieniu warunków Kościoła w pierwszym wieku. Błędy głoszone przez esseńczyków wpłynęły na sposób przedstawienia przez św. Jana nauki o chrzcie Chrystusa i roli, jaką spełnia w nim Duch Św.

LE SYMBOLISME DE L'EAU DANS LES ÉCRITS DE S. JEAN ÉVANGÉLISTE ET DE CEUX DE QUMRAN

Le rite d'introduction exigé par les règles de Qumran pouvait avoir sa genèse dans le baptême des prosélytes juifs. Le quatrième Évangile mentionne un baptême semblable quand il parle de S. Jean Baptiste.

Les convergences qui existent entre les rites d'introduction de Qumran et le baptême des prosélytes ainsi que celui de Jean, indiquent la provenance de ces rites de l'Ancien Testament.

Les Qumraniens, ainsi que S. Jean, unissent l'eau et l'esprit. Dans les écrits esséniens l'eau opère la purification du corps. Elle constitue aussi le symbole de la pureté morale chez S. Jean. L'eau forme l' image de la réalité nouvelle qui s'accomplit dans le baptisé par l'opération de l'Esprit Saint.

---

[55] CDC 19, 33—35.

[56] J 7, 39.

On peut trouver la genèse de l'association de l'eau et de l'Esprit dans les écrits de l'Ancien Testament où l'eau en tant que symbole de la vie devient l'image de Dieu ou bien de son Esprit puisque Dieu donne la vie et opère la purification.

L'association de l'eau à l'Esprit était faite par les prophètes. La dernière promesse, unissant l'eau à l'Esprit fut donnée à Joël (3, 1). Elle fut accomplie le jour de la Pentecôte.

Ce qui constitue un élément nouveau dans la doctrine de S. Jean, représentant l'Esprit Saint à l'aide de l'image de l'eau, c'est la liaison avec le Sacrifice de la Croix. La mort de Notre Seigneur sur la croix est à l'origine de la descente de l'Esprit Saint et du baptême chrétien.

L'essai de comparaison entre le symbolisme de l'eau dans les écrits de S. Jean et dans ceux de Qumran laisse supposer la connaissance de la doctrine essénienne par S. Jean Évangéliste.

S. Jean a pu connaître la doctrine des Esséniens concernant l'eau et son symbolisme rituel soit en Palestine soit à l'étranger.

Le symbolisme de l'eau dans les écrits de S. Jean diffère pourtant complètement de la doctrine de Qumran. Cette différence exclut l'existence de dépendances directes entre les écrits de S. Jean Évangéliste et les manuscrits de la Mer Morte.